

Christer Pursiainen ja Tuomas Forsberg, *Ulkopolitiikkaa norsunluutornista*. Tampere: Chan Puma House OY, 2015, 442 s.

Olisiko jonkin ulkopoliitiikan teorian tai kansainvälisen politiikan avulla voitu ennustaa Ukrainan tapahtumien kulkua vuoden 2013 jälkeen? Millä tavoin eri teorit pyrkisivät selittämään tai ymmärtämään tapahtunutta? Kertoisivatko nämä teorit ulkopoliittiselle johdolle mitä tilanteessa pitäisi tehdä? Muun muassa tällaisia kysymyksiä pohditaan Christer Pursiaisen ja Tuomas Forsbergin mainiossa uudessa kirjassa *Ulkopolitiikkaa norsunluutornista*.

Kirjalla on sangen kunnianhimoinen tavoite: tarjota kokonaisvaltainen katsaus ulkopoliitiikan tutkimuksen moninaisiin teoriaperinteisiin, psykologisista teorioista kriittiseen geopolitiikkaan. Teoksen kirjoittajat suhtautuvatkin kirjassaan teorioihin pragmaattisesti. Kirjoittajien omista teoriamieltyksistä riippumatta jalona pyrkimyksenä on ollut yrittää ymmärtää jokaisen teoreettisen lähestymistavan kontribuution alan tutkimukselle sen omista lähtökohdista käsin. Tämä pyrkimys on kannatettava, etenkin oppikirjaksi tarkoitettulle teokselle. Se myös istuu hyvin viimeaikaisten analyttisen eklektismin ja pragmatismen virtausten kanssa (Sil ja Katzenstein 2010).

Kirjoittajat viittaavat läpi kirjan käynnissä olevaan Ukrainan konfliktiin, pohtien minkälaisia analyysityökaluja ja vastauksia eri teorat tarjoavat tästä ehkäpä aikamme suurimmasta eurooppalaisesta kansainvälispoliittisesta kriisistä. Samalla he peilaavat näitä opetuksia myös Suomen ulkopoliitiikkaan. Ukrainan konflikti on kipeällä tavalla tehnyt jälleen ajankohtaiseksi kansainvälisen politiikan tutkimuksen akilleenkantapään: teorioiden huonon kyvyn ennustaa sellaisia mullistavia tapahtumakulkuja kuin kylmän sodan päättymistä tai arabikevättä, tai edes Brexit-äänestyksen lopputulosta. Se, että kansantaloustieteilijät eivät ole yhtään sen parempia ennustamaan talouskriisejä ja pörssiromahduksia, ei juuri lohduta.

Kansainvälisen politiikan ja ulkopoliitiikan asiantuntijoilta toivotaan usein tiedotusvälineiden ja poliitikkojen taholta kykyä nähdä ennalta kansainvälisten tapahtumien kulku. Maailmanpolitiikka on kuitenkin aivan liian monimutkainen yhtälö ja kontingenttien tekijöiden, historiallisten sattumien,

merkitys aivan liian suuri, jotta tällaista tarkkaa tulevaisuuden ennustamista voisi millään suuremmalla varmuudella tehdä. *Post hoc* -rationalisoinnissa tapahtumien kulku tosin näyttäytyy paljon selkeämmässä valossa. Myöhemmässä näkövinkkelistä 1910-luvun alun Balkan näyttää ruututynnyriltä, joka vain odotti Gavrilo Principiä tai jotain muuta kipinää. Kontrafaktuaalisessa tarkastelussa edes ensimmäisen maailmansodan kaltaiset maailmanpalot eivät kuitenkaan olleet niin väistämättömiä tapahtumaketjuja, kuin millaisina niitä myöhemmin usein on totuttu pitämään (Lebow 2010, 69–102). On hyviä perusteita uskoa, että tulevaisuus on ainakin jossain määrin avoin, ja siksi sitä on niin vaikea ennustaa.

Sellaista Graalin maljaa ei siis tälläkään yhteiskuntatieteen alalla ole löytynyt, eikä välttämättä edes ole löydettävissä, joka jokseenkin luotettavasti tarjoaisi välineitä tarkkojen ulkopoliittisten ennusteiden tekemiseen. On vakuuttavasti esitetty, että politiikassa asiantuntijaennustaminen ei ole laadultaan juuri sen parempaa kuin hyvin informoidun harrastelijan näkemys, ja joskus jopa sitä huonompaa (Tetlock 2006). Toisaalta markkina-analyttikkojen osakesuosituksukset häviävät tunnetusti tikkaa heittäväälle apinallekin, joten politiikan asiantuntijat ovat hyvässä seurassa.

Kirjoittajat toteavatkin johtopäätöksissään, että ulkopoliitiikan teorioiden arvo ei niinkään ole tietyn tapahtumakulun tarkassa ennustamisessa. Ennustamista vaikeuttaa olennaisesti riittävän informaation puute, ainakin kun kyse on (tavanomaisesti salaisuuden piirissä olevista) lähimenneisyyden tapahtumista, ja kykenemättömyys kysyä oikeita tutkimuskysymyksiä *ennen* tapahtumia. Oikeanlaisella tutkimuskysymyksellä ja täydellisellä informaatiolla moni teoria voisi ehkä osua lähelle oikeaa ennustuksissaan. Tällaista tilannetta ulkopoliitiikan tutkijalla vaan ei juuri koskaan ole edessään.

Sen sijaan kansainvälisen politiikan tutkimusala pursuaa erilaisia kilpailevia teoreettisia suuntauksia, näkökulmia ja selitysmalleja, jotka usein vielä kumpuavat erilaisista tieteenfilosofisista lähtökohdista. Juuri tähän teoreettiseen moniäänisyyteen pureutuu *Ulkopolitiikkaa norsunluutornista*. Eri teorat tarjoavat monenlaisia välineitä jo tapahtuneen analysoimiseen, selittämiseen ja ymmärtämiseen. Ennakoi-

miseenkin jotkin niistä taipuvat, sikäli kun kyseessä on yleisten trendien, tendenssien ja potentiaalain tunnistaminen ennalta. Esimerkiksi Neuvostoliiton järjestelmän ongelmat olivat kyllä jo tiedossa kauan ennen sen romahtamista, mutta tarkkaa ajankohtaa romahdukselle oli tietysti hankala ennustaa (Korvela 2015). Tunnettu tutkija Samuel Huntington taas identifioi jo aikaisessa vaiheessa Ukrainan maailmanpolitiikan kriittiseksi ”saranaksi”, jossa tulevaisuuden konfliktit ovat todennäköisiä (Huntington 1996).

Rakenteellinen realismi voi esimerkiksi kertoa meille sen, että moninapainen järjestelmä on epävaakaampi kuin kylmän sodan aikainen kaksinapainen järjestelmä, että voimapolitiikka edelleen on keskeinen elementti maailmanpolitiikassa, eikä sodan mahdollisuutta politiikan jatkeena ole poissuljettu, myöskään Ukrainassa. Geopolitiikan näkökulmasta Venäjän pyrkimyksenä on euraasialaisen imperiumin uudellenrakentaminen, jossa Ukrainalle on varattu aivan keskeinen rooli. Konstruktivistisella tutkimusotteella on puolestaan sanansa sanottavanaan Venäjän strategisesta kulttuurista, kun taas byrokraattinen poliitiikkamalli voi arvuutella – uuskremlologian hengessä – mitkä tahot vaikuttavat ulkopoliittiseen päätöksentekoon ja miten. Aikanaan, arkistojen avauduttua, poliittisen historian tutkija taas pääsee todentamaan pitkö tämä arvuuttelu paikkansa. Psykologisiin teorioihin lukeutuva prospektiteoria voisi selittää Venäjän toimintaa Krimillä perusinhimillisellä taipumuksella ottaa suurempia riskejä tappiutilanteessa ja pelata varman päälle kun ollaan voiton puolella.

Kuten kirjan nimi sanoo Pursiaisen ja Forsbergin teos kohdentaa näkökulmansa ulkopoliitiikkaan tiedostetun akateemisesta näkövinkkelistä. Se on kuitenkin laajempi teos kuin pelkästään ulkopoliittiseen päätöksentekoon keskittyvä ulkopoliitiikan analyysi (*foreign policy analysis*), josta Valerie Hudsonin laajasti oppikirjana käytetty samanniminen teos (2014) lienee tunnetuin esimerkki. Pursiaisen ja Forsbergin kirja kattaa paitsi ulkopoliitiikan analyysin kaikki pääasialliset teoriasuuntaukset, niin myös laajan joukon muita kansainvälisen politiikan teoriota, niin perinteisiä kuin nykyisiäkin, sikäli kun niillä on selkeä yhteys valtioiden harjoittamaan ulkopoliitiikkaan. Kirjan alussa esitelty katsaus kansainvälisten suhteiden suuriin väittelyihin ja niitä tukeva ”teoriapuu” on hyödyllinen ja auttaa lukijaa hahmottamaan miten alan keskustelu on kehittynyt, aina varhaisimmista ajoista

nykypäivään, ja mihin sijoittaa nykyiset teoriat kansainvälisen politiikan tutkimuksen genealogiassa.

Ulkopolitiikan analyysin ja kansainvälisen politiikan teorioiden yhdistäminen ei aina suju kivuttomasti. Monet kansainvälisen politiikan teoriat joko hakevat rakenteellisia selityksiä kansainvälisen politiikan ilmiöille (esim. rakenteellinen realismi), pyrkivät luomaan ajasta ja paikasta riippumattomia malleja päätöksenteosta (esim. peliteoreettiset mallit) tai suuntautuvat tieteenfilosofisiin – välillä jopa metafysiisiin – debatteihin. Ulkopoliitiikan analyysi sen sijaan asettaa ulkopoliittisen päätöksenteon toimijat, siis elävät ihmiset, tarkastelunsa keskiöön, kaikkine yksilöllisine erityispiirteineen ja tilannekohtaisine idiosynkraattisuuksineen. Kirjan eklektiseen henkeen kuitenkin sopii hyvin ajatus siitä, että peliteoria istuu sulassa sovussa ryhmäajattelun, sisäpolitiikan, operationaalisen koodin ja ideologioiden kanssa. Analyyttisen selkeyden vuoksi jokaista laajempaa tutkimussuuntausta käsitellään kirjassa luonnollisesti omina lukuinaan. Mutta kirjoittajat vievät tämän vielä askeleen pidemmälle. He pyrkivät nimittäin eläytymään vuorollaan jokaiseen tutkimussuuntaukseen, aina käsitteistöä ja kirjoitustyyliä myöten.

Kaikkia kansainvälisen politiikan teoriasuuntauksia tämäkään kirja ei sentään kata. Sivuuun jäävät erityisesti monet järjestelmätason teoriat, kuten institutionalismi ja regiiimateoria, mutta myös esimerkiksi kansainvälinen poliittinen talous ja kriittinen maailmanpolitiikka. Eräs poisjäänyt suuntaus on Martin Wightin ja Hedley Bullin nimiin yhdistettävä ns. englantilainen koulukunta. Tämän suuntauksen tarkemman käsittelyn poisjättämistä kirjasta perustellaan, sinänsä ymmärrettävästi, sillä, että kyseinen suuntaus on ennemminkin keskittynyt kansainvälisen yhteisön (tai pikemminkin kansainvälisen *yhteiskunnan*) muodostumiseen kuin valtioiden ulkopoliitiikkaan. Näin tietysti on. Toisaalta kun kirjan läpi sivujuonteena kulkee pyrkimys ymmärtää käynnissä olevaa Ukrainan konfliktia teorioiden avulla, erityisesti Hedley Bullin jättäminen sivuun on sääli. Sen verran relevantilta Bullin *Anarchical Society* (1995) on jälleen tuntunut viime aikoina. Suurvallat kieltäytyvät edelleen sitoutumasta moniin kansainvälisen oikeuden normeihin ja päätöksiin elleivät nämä satu olemaan niille itselleen edullisia. Monenvälinen kansainvälinen yhteistyö takkuu, kansainvälisen kaupan sopimuksista aserisuntasopimukseen (Pariisin ilmasopimus on tässä

suhteessa ilahduttava poikkeus muuten synkässä uutisvirrassa). Perinteinen korkean tason diplomatia on jälleen arvossaan ja ajatus sotilaallisen voiman käytöstä tavanomaisena poliittisena ilmiönä ja diplomatian jatkeena näyttäisi tekevän paluuta. Jos vielä Donald Trump valitaan Yhdysvaltojen presidentiksi, Bullin teesit kansainvälisen yhteiskunnan keskeisistä instituutioista (suurvallat, voimatasapaino, kansainvälinen oikeus, diplomatia ja sota) ja niiden välisestä epävakaasta ja hatarasta tasapainotilasta, vaikuttavat melko tarkalta kansainvälisen järjestelmän toiminnan keskeisimpien osien ja interaktioiden kuvaukselta. Ainakin Bullin näkemys tuntuu nyt jälleen paljon relevantimmalla kuin 1990-luvun lopun Euroopassa, hieman samaan tapaan kuin Paul Kennedy *The Rise and Fall of the Great Powers* sai ensin osakseen pilkkaa, mutta tuntui Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen paljon kaukonäköisemmältä teokselta.

Ilmeisenä riskinä tällaisessa kunnianhimoisessa kirjahankkeessa on, että kirja ei onnistu tyydyttämään valvutuneiden lukijoiden tiedontarvetta. Siksi kohdeyleisön valinnan tärkeys korostuu. Ulkopoliittikan tutkijoille ja alan opetushenkilökunnalle *Ulkopoliittikkaa norsunluutornista* kokoaa paljon vuosien varrelta tuttua tavaraa yksien kansien väliin. Teos ei siis tarjoa kokeneelle alan harrastajalle mitään kovin suuria yllätyksiä, mutta kylläkin jatkuvia pieniä oivalluksia ja hyödyllisiä siltoja eri käsitteiden ja tutkimusperinteiden välillä. Tällaiselle asiantuntijalukijalle kirjan suurin anti onkin ehkä siinä, että se täyttää monia pieniä aukkoja kokonaiskuvassa ja taustoittaa oivallisesti monien keskeisten käsitteiden ja teorioiden synnyn historiaa ja kontekstia.

Ulkopoliittikkaa norsunluutornista on kuitenkin ensisijaisesti hyödyllinen kirja kansainvälisen politiikan opiskelijoille. Tässä se täyttää ilmeisen aukon kirjamarkkinoilla. Prof. emeritus Harto Hakovirran *Maailmanpolitiikka: teoria ja todellisuus* -kirjan (2002, uudempi laitos 2012) jälkeen ajankohtaisia oppikirjaksi kelpaavia suomenkielisiä kansainvälisen politiikan yleistuksia on ollut vaikea löytää. Ennen kaikkea markkinoilta on pitkään puuttunut kattava suomenkielinen ulkopoliittikan tutkimuksen oppikirja. Tämän aukon kirja täyttää oivallisesti ja se onkin suositeltavaa lukemista kaikille alan opiskelijoille ja miksei myös uraansa aloitteleville diplomaateille.

Vaikka Pursiaisien ja Forsbergin kirja on luonteeltaan akateeminen yleiskatsaus, niin siinä on myös

läpi kirjan viittauksia ajankohtaisiin, jopa päivänpolttaviin, kansainvälisiin astelemiin ja Suomen ulkopoliittisen historiaan. Siinä mielessä tämä 2000-luvun alusta asti tekeillä ollut kirja tuli ulos kreivin aikaan. Suomen ulkopoliittikka ei varmasti ole pitkään aikaan ollut laajalle yleisölle niin kiinnostava ja kuuma aihe kuin mitä se viimeisen kolmen vuoden aikana on ollut. Ei liene liioiteltua myöskään sanoa, että Suomessa tuskin koskaan aiemmin on käyty niin avointa, railakasta ja moniäänistä keskustelua ulko- ja turvallisuuspolitiikasta kuin viime aikoina. Tarve saada kirja nopeasti ulos selittänee myös siinä esiintyviä pieniä viimeistelyyn liittyviä kauneusvirheitä. *Ulkopoliittikkaa norsunluutornista* pyrkii, ja onnistuu, osoittamaan kuinka tavattoman monin eri tutkimuksellisin näkökulmin ulkopoliittikkaa voidaan lähestyä. Samalla se tuo tähän teorioiden sekamelskaan aimo annoksen analyttistä järjestystä ja narratiivista selkeyttä.

LÄHTEET

- Bull, Hedley. 1995. *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press. 2. laitos.
- Hakovirta, Harto. 2002. *Maailmanpolitiikka: teoria ja todellisuus*. Tampere: Kustannus 54. 1. painos.
- Hudson, Valerie. 2014. *Foreign Policy Analysis. Classic and Contemporary Theory*. Lanham: Rowman & Littlefield. 2. laitos.
- Huntington, Samuel B. 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Kennedy, Paul. 1987. *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House.
- Korvela, Paul-Erik. 2015. Kukaanko ei osannut ennustaa? *Politiikka* 57 (4), 203–207.
- Lebow, Richard Ned. 2010. *Forbidden Fruit. Counterfactuals and International Relations*. Princeton ja Oxford: Princeton University Press.
- Sil, Rudra ja Peter J. Katzenstein. 2010. Analytic eclecticism in the study of world politics: Reconfiguring problems and mechanisms across research traditions. *Perspectives on Politics* 8 (2), 411–431.
- Tetlock, Philip E. 2006. *Expert Political Judgment. How Good Is It? How Can We Know?* Princeton: Princeton University Press.

MIKAEL MATTLIN